

Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich
“Moliya va moliyaviy texnologiyalar”
kafedrasi dotsenti, Ph.D, TDIU

Annotatsiya. Yashil moliya ifloslanishga qarshi kurashga turtki berishi va iqtisodiyotning yashil o‘zgarishini amalga oshirishga yordam beradigan mexanizm hisoblanadi. Ushbu maqolada yashil moliyaning iqtisodiy rivojlanishga va yashil loyihalarni moliyalashtirishga ta’siri o‘rganilgan, shuningdek yashil moliyani rivojlantirish korxonalarining investitsiya faoliyat ko‘lamini kengaytirishga yordam berishi bo‘yicha fikr-mulohazalar bildirilgan.

Tayanch iboralar: yashil moliya, iqtisodiy rivojlanish, yashil moliyalashtirish, yashil investitsiya, investitsiya faoliyati.

Dunyo mamlakatlari, hozirgi vaqtda iqtisodiy rivojlanish modelini o‘zgartirish va iqtisodiy tuzilmasini optimallashtirish, iqtisodiy va ekologik maqsadlarni o‘zaro bog‘lash va muvofiqlashtirishga ko‘proq e’tibor qaratishning muhim davrini boshdan kechirmoqda. Iqtisodiyotda yashil moliyaviy tizimni yaratish va yashil moliyalashtirish jarayonini kengaytirish yashil rivojlanish konsepsiyasini amalga oshirishning muhim yo‘li hisoblanadi.

Hozirgi kunda, yashil moliyalashtirishni rivojlanishi bilan mahalliy va xorijiy olimlar ushbu mavzu bo‘yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borishmoqda. Jumladan, Bhatnagar va Sharma yashil moliyashtirishning akademik evolyutsiyasini bibliometrik tahlil qilib, uning rivojlanishining aniq ko‘rinishini taqdim etdi. Xususan, ularning fikricha yashil moliya bo‘yicha mavjud tadqiqotlarni quyidagi uchta toifaga bo‘lish mumkin [1]:

- ekologik soha. Yashil moliya nafaqat atrof-muhit sifatini yaxshilash va karbonat angidrid chiqindilarini kamaytirishda emas, balki atrof-muhitni muhofaza

qilish va iqlim o'zgarishini yumshatishda muhim rol o'ynaydi, shungdek atrof-muhitning yaxlitligini oshirish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga hissa qo'shadi [2].

- iqtisodiy soha. Mamlakatlarda chet el investitsiya xatarlarini kamaytirishdan tashqari, yashil moliya asosan texnologik innovatsiyalar orqali yashil iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, iqlim risklarini hal qilish va barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish jarayonida turli mamlakatlarning markaziy banklari makromoliyaviy barqarorlikni saqlash uchun yashil moliya rolidan to'liq foydalanishlari kerak [4].

- korporativ daraja. Bir tomondan, yashil moliyadan samarali foydalanish korxonalarining investitsiya strategiyalarini optimallashtirishi va yashil innovatsiyalarning moliyaviy cheklovlarini yengillashtirishi mumkin [5]. Boshqa tomondan, yashil kreditlash siyosati yuqori darajada ifloslantiruvchi firmalarning likvid bo'lmagan qarzni moliyalashtirish xatti-harakatlarini ham cheklashi mumkin [6].

Ko'rinib turibdiki, olimlar yashil moliyani joriy etish samaradorligi bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan, samarali natijalar bergan va yashil moliyaning iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun ikki tomonlama ahamiyatini to'liq ko'rsatgan.

Biroq, aslida, o'xshash atrof-muhit sharoitlari va bir xil tendensiyalarga ega bo'lgan nazorat va eksperimental guruhlarni topish qiyin, bu esa o'rganishda noxolis xulosalarga olib kelishi mumkin.

Yashil moliya, investitsiyalar va korxonalarni moliyalashtirish bo'yicha mahalliy va xorijiy tadqiqotlar ushbu tadqiqot uchun manba bo'lib xizmat qiladi.

Yashil moliya - bu an'anaviy moliyaviy mahsulotlarning innovatsiyasi. Bu shuni anglatadiki, moliya sektori investitsiyalar va moliyalashtirish jarayonida potentsial ekologik xavf omillarini hisobga oladi va atrof-muhit sharoitlari bilan bog'liq potentsial foyda va xavf xarajatlarini kundalik moliyaviy operatsiyalarga birlashtiradi [7]. U ijtimoiy moliyaviy resurslarni taqsimlashga yordam beradi va

barqaror rivojlanishni rag'batlantiradi, ekologik moliyaviy boshqaruvda muhim amaliyot bo'lib xizmat qiladi.

Yashil moliyani rivojlantirishning ahamiyati nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishda, balki real iqtisodiyotga xizmat ko'rsatish samaradorligida ham namoyon bo'ladi.

Korxonalar investitsiya faoliyati nuqtai nazaridan yashil moliyaning korxonalar samaradorligiga ta'sirini ikki nuqtai nazardan tahlil qilish mumkin:

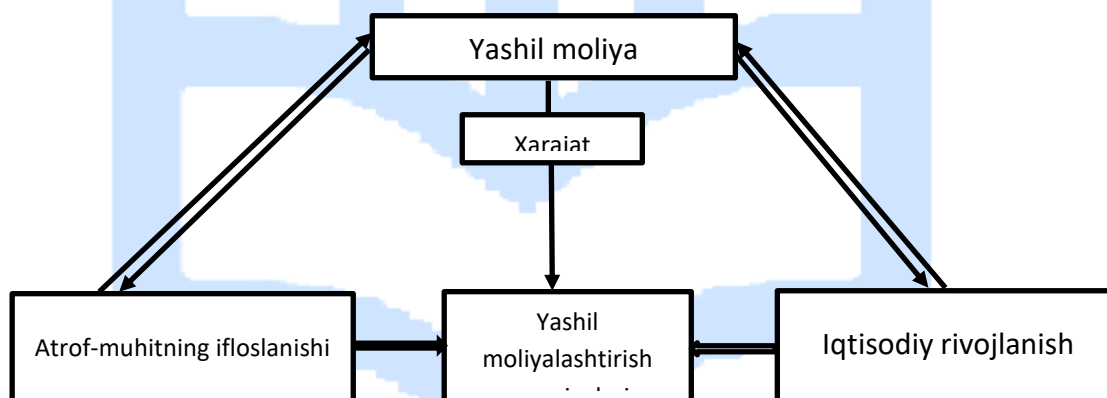
birinchidan, yashil moliyaning mohiyati shundan iboratki, ekologik cheklolarni va ekologik muammolarni hisobga olgan holda investorlar tomonidan korxonalar investitsiya faoliyatiga mablag' yo'naltirilishi orqali yashil loyihalarni moliyalashtirish. Bunda yashil aksiyalar, yashil obligatsiyalar, yashil fondlar va boshqalar shu kabi moliyaviy institutlar tomonidan taklif qilinadigan yashil moliya mahsulotlari orqali korxonalarining yashil investitsiya loyihalarini moliyalashtirish yo'nalishini kuchaytiradi va shu bilan ularning investitsiya rentabelligini oshirishga yordam beradi;

ikkinchidan, yashil moliyani rivojlantirish energiyani ko'p talab qiladigan yoki yuqori darajada ifloslantiruvchi sohalarga investitsiyalarni cheklab qo'yishi, moliyaviy resurslarni energiya tejaydigan sanoat va ekologik toza korxonalariga yo'naltirishi mumkin. O'zlarining raqobatdosh ustunligini oshirish va ijobiy korporativ imidjni yaratish uchun kompaniyalar korporativ qarzlarning muddatli tuzilishiga yashil obro'ning ta'sirini kuchaytiradi va shu bilan korporativ investitsiyalarni rag'batlantiradi.

Korxonalar yashil loyihalarini moliyalashtirish nuqtai nazaridan yashil moliyaning roli asosan resurslarni tejovchi texnologiyalar va atrof-muhitni muhofaza qilish tarmoqlarini rivojlantirish uchun ijtimoiy mablag'lar oqimining yo'nalishida namoyon bo'ladi. Shuningdek, u iste'molchilarga yashil iste'mol konsepsiyasini ishlab chiqishda yordam beradi, shu bilan birga korxonalar o'rtasida ekologik xabardorlikni oshiradi. Korxonalarining hozirgi ekologik holati va resurslardan foydalanish samaradorligi moliya institutlari faoliyatini baholashda asosiy mezon bo'lib hisoblanadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish ko'rsatkichlari

yaxshi bo‘lgan korxonalar odatda ko‘proq mablag‘ olishadi. Bu ekologik toza ishlab chiqarishni rag‘batlantiradigan korxonalariga ijobiy xabar bo‘lib xizmat qiladi. Uzoq muddatli barqarorlik maqsadlaridan kelib chiqqan holda, biznes rahbarlari sanoatni rivojlantirish strategiyalarini o‘zgartiradilar va ekologik toza loyihalarga moyil bo‘ladilar. Bu moliya institutlariga ijobiy munosabat bildiradi va korxonalarni moliyalashtirish ko‘lamini ma’lum darajada kengaytiradi.

Hukumat nuqtai nazaridan, hukumat yashil moliyani qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishi, yashil moliyani rivojlantirishning dolzarbligi va ishchanligini oshirishi kerak. Birinchidan, hukumat o‘zining nazorat funksiyasini kuchaytirishi va yashil moliyani rivojlantirishga mos keladigan tartibga solish tizimini yaratishi va takomillashtirishi mumkin. Uchinchi shaxslar va jamoatchilik yashil fondlarning taqsimlanishini monitoring qilishning butun jarayonida ishtirok etishga rag‘batlantirilishi kerak, bu esa yashil moliya fondlarining shaffofligi va kuzatilishini ta’minlaydi. Ikkinchidan, hukumat moliyaviy institutlar rasmiy hujjatlar orqali o‘z zimmlariga olishi kerak bo‘lgan mas’uliyatni aniqlashtirishi va yashil moliyani oqilona taqsimlashga rahbarlik qilishda moliya institutlarining tartibga solish funksiyalarini kuchaytirishi kerak.

1-rasm. Yashil moliya, iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhit ifloslanish mexanizmi

1-rasmda ko‘rsatilganidek, yashil moliya va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi munosabatlar asosan quyidagilarda aks ettirilgan: birinchidan, yashil moliya

iqtisodiy rivojlanishga yordam berishi mumkin. Yashil moliya resurslarni taqsimlashni optimallashtirish, iqtisodiy rivojlanish jarayonida tabiiy muhitga salbiy ta'sirlardan samarali qochish va shu orqali yuqori sifatli iqtisodiy rivojlanishga erishish orqali bozor kapitali harakatiga rahbarlik qiladi, shuningdek texnologik innovatsiyalarni jadallashtirish, sanoat tuzilmasini optimallashtirish va yangilashni rag'batlantirish va ishlab chiqarish omillarining umumiy ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy o'sish maqsadiga erishish mumkin. Ikkinchidan, yuqori sifatli iqtisodiy rivojlanish yashil moliyalashtirishning tez rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Iqtisodiy rivojlanish darajasini doimiy ravishda yaxshilash orqali yashil sanoat va yashil loyihalar yanada kengroq rivojlanish istiqbollari ochib beradi, atrof-muhitni muhofaza qilish uchun maxsus mablag'lardan xavfsiz va samarali foydalanishga yordam beradi va shu bilan yashil moliyani jadal rivojlantirish uchun samarali yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, korxonalar yuqoridan pastgacha ekologik xabardorlikni oshirishlari, yashil moliyani rivojlantirish orqali yaratilgan imkoniyatlardan foydalanishlari va ularni rivojlanishning ichki drayverlarigalariga aylanlari kerak. Yuqori ifloslantiruvchi ishlab chiqarish usullaridan bosqichma-bosqich voz kechish, toza ishlab chiqarish va texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirish hamda shu bilan uning operatsion foydasini oshirish belgilangan asosiy maqsadlardan bo'lib hisoblanadi. Boshqa tomondan, korxonalar o'zlarining ekologik ma'lumotlarini oshkor qilish mexanizmlarini takomillashtirishlari va atrof-muhitga oid ma'lumotlar hamda xavflarni o'z vaqtida hamda to'g'ri tarzda oshkor qilishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bhatnagar, S., Sharma, D., 2022. Evolution of green finance and its enablers: a bibliometric analysis. *Renew. Sust. Energ. Rev.* 162, 112405 <https://doi.org/10.1016/j.rser.2022.112405>.

2. Le, L.H., Pham, A.H.T., 2021. Determinants of access to green finance in Vietnam: an empirical research. *J. Asian Finance, Econ. Bus.* 8, 79–89.
3. Zhang, G., Guo, B., & Lin, J. (2023). The impact of green finance on enterprise investment and financing. *Finance Research Letters*, 58(Part D). <https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.104578>
4. Dikau, S., Volz, U., 2021. Central bank mandates, sustainability objectives and the promotion of green finance. *Ecol. Econ.* 184, 107022 <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107022>.
5. Yu, C.-H., Wu, X., Zhang, D., Chen, S., Zhao, J., 2021. Demand for green finance: resolving financing constraints on green innovation in China. *Energy Policy* 153, 112255. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112255>.
6. Chai, S., Zhang, K., Wei, W., Ma, W., Abedin, M.Z., 2022. The impact of green credit policy on enterprises' financing behavior: evidence from Chinese heavily-polluting listed companies. *J.Clean Prod.* 363, 132458 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132458>.
7. Lee, J.W., 2020. Green Finance and sustainable development goals: the case of China. *J. Asian Finance, Econ. Bus.* 7, 577–586.
8. qizi Qarshiyeva, M. A., & Xidirov, N. G. I. (2022). O‘zbekiston “Yashil” iqtisodiyot sari. *Science and Education*, 3(12), 984-990.
9. Xidirov, N. G. (2023). Yashil qimmatli qog‘ozlar: aksiyadorlik jamiyatlarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish katalizatori sifatida. *World scientific research journal*, 22(2), 113-121.